

**JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITIHANI LA TANZANIA
MTIHANI WA UALIMU DARAJA LA A**

686

VITENDO VYA KUJIFUNZA KISWAHILI

Muda: Saa 3.

MAJIBU

Mwaka : 2017

MAELEKEZO.

1. Karatasi hii ina sehemu **A, B** na **C**.
2. Vifaa vya mawasiliano na vitu vyote visivyoruhusiwa **havitakiwi** ndani ya chumba cha mtihani.
3. Andika **namba yako ya mtihani** katika kila ukurasa wa kijitabu chako cha kujibia.

SEHEMU A (Alama 40)

1. Taja mbinu nne za kumfundisha mtoto kueleza hadithi kwa maneno yake mwenyewe.

Kwanza, mwalimu anaweza kusoma hadithi fupi au kuisimulia hadithi hiyo kwa watoto, kisha kuwaomba waitumie upya kwa maneno yao. Mbinu hii huwasaidia watoto kuondoa utegemezi wa maneno ya mwalimu na badala yake kutumia msamiati wao.

Pili, mtoto anaweza kupewa picha au kadi za matukio zinazohusiana na hadithi. Baada ya kuona picha hizi, anahimizwa kueleza alichokiona kwa maneno yake mwenyewe. Picha huchochea mawazo na kumrahisishia kueleza.

Tatu, mwalimu anaweza kuendesha mjadala wa hadithi kwa kuuliza maswali rahisi kama vile "Nani alifanya nini?" au "Kilichotokea mwishoni ni nini?" Maswali haya huchochea mtoto kutoa majibu kwa maneno yake bila kulazimika kurudia hadithi nzima kama ilivyosemwa awali.

Nne, mtoto anaweza kupewa nafasi ya kuandika au kuigiza hadithi hiyo kwa njia fupi, kisha asimame mbele ya wenzake kueleza kwa maneno yake mwenyewe. Njia hii hujenga ujasiri na kumsaidia kuimarisha uelewa wa matukio ya hadithi.

2. Fafanua faida nne za kutumia majibu ya haraka (quick response) kumsaidia mtoto kujifunza Kiswahili.

Faida ya kwanza ni kuimarisha umakini wa mtoto. Mtoto anapoulizwa swali la haraka, anajifunza kukazia akili yake na kufikiria kwa haraka, jambo linalokuza uwezo wa kuchakata lugha.

Pili, majibu ya haraka humsaidia mtoto kukuza ujasiri. Mtoto anapojibu kwa wakati sahihi na bila kusita, anaongeza kujiamini kwake katika kutumia Kiswahili mbele ya wengine.

Tatu, quick response inasaidia kuondoa woga wa makosa. Watoto hujifunza kwamba si lazima kila jibu liwe sahihi, bali kujitahidi kutoa jibu haraka ni sehemu ya kujifunza. Hii huongeza hamasa ya kushiriki.

Nne, majibu ya haraka huchangia kuimarisha kumbukumbu. Kadri mtoto anavyozoea kutoa majibu ya haraka, ndivyo anavyoweza kukumbuka maneno na dhana kwa muda mrefu zaidi.

3. Eleza hatua nne za kumfundisha mtoto kutambua silabi katika maneno mapya.

Hatua ya kwanza ni mwalimu kutoa mfano wa neno refu na kuligawa kwa silabi akitumia makofi au kugonga mezani. Mfano: "ki-ta-bu".

Hatua ya pili ni kumwongoza mtoto kutamka neno hilo kwa sauti huku akigawa kwa silabi. Hii humfanya mtoto kutambua kwamba maneno makubwa yana sehemu ndogo ndogo.

Hatua ya tatu ni kumpa mtoto maneno mengine mapya na kumwomba ajaribu kuyagawa kwa silabi akisaidiwa na mwalimu.

Hatua ya nne ni kumpa mtoto nafasi ya kujitegemea kugawa maneno mapya kwa silabi kupitia michezo au kazi za kikundi, kisha mwalimu akahakikishe matokeo.

4. Taja mbinu nne za kumsaidia mtoto kutengeneza maneno mapya kwa kutumia mizizi na viambishi awali.

Mbinu ya kwanza ni kumpa mtoto mizizi rahisi kama vile "soma" na kisha kumfundisha kuongeza viambishi awali kama "ni-" au "wa-" kutengeneza maneno mapya kama "ninasoma" au "watasoma".

Mbinu ya pili ni kutumia michezo ya kubeba kadi za mizizi na kadi za viambishi, ambapo watoto huunganisha kadi hizo kutengeneza maneno mapya.

Mbinu ya tatu ni mwalimu kutoa mfano wa maneno yenye mizizi sawa lakini viambishi tofauti, kisha kuwaongoza watoto kugundua tofauti hizo. Mfano: soma, msomaji, somesha.

Mbinu ya nne ni kuendesha zoezi la kikundi ambapo kila mtoto anashiriki kwa kuongeza kiambishi tofauti kwenye mzizi uliotolewa, kisha kikundi chote kinajadili maneno yaliyoundwa.

5. Fafanua faida nne za kutumia michezo ya makundi katika kufundisha Kiswahili.

Kwanza, michezo ya makundi huongeza motisha ya watoto kwa kuwa hufundishwa kupitia ushirikiano na ushindani wa kirafiki.

Pili, michezo hii hujenga mshikamano wa kijamii, kwa kuwa watoto wanashirikiana ili kufanikisha lengo moja.

Tatu, michezo ya makundi hujenga ujasiri wa lugha, kwani watoto hujifunza kutoka kwa wenzao na kutamka maneno bila aibu.

Nne, michezo huongeza kumbukumbu ya maneno, kwa sababu mtoto hukumbuka zaidi maneno aliyojifunza kupitia shughuli ya kufurahisha.

6. Bainisha njia nne za kumsaidia mtoto kuelewa maana ya methali na misemo ya Kiswahili.

Njia ya kwanza ni kutumia mifano ya maisha ya kila siku inayoendana na methali. Kwa mfano, methali ya "Haraka haraka haina baraka" inaweza kuhusishwa na mtoto akifanya kazi kwa haraka kisha akakosea.

Njia ya pili ni kuigiza methali kupitia michezo ya kuigiza. Watoto wanapoigiza methali fulani, wanaweza kuelewa maana yake kwa vitendo.

Njia ya tatu ni kutumia picha au michoro inayoonyesha dhana ya methali. Mfano, mchoro wa mtu anayekimbilia kula chakula kisha kuumwa tumbo unaweza kusaidia kueleza methali.

Njia ya nne ni kumwomba mtoto atunge sentensi zake mwenyewe akitumia methali husika, jambo linalomsaidia kuelewa matumizi halisi ya methali katika mazungumzo.

7. Eleza faida nne za kutumia vifaa vya kielelezo katika ufundishaji wa Kiswahili.

Vifaa vya kielelezo hufanya ujifunzaji uwe wa kuvutia na unaoshirikisha hisia nyingi.

Vifaa hivi husaidia mtoto kuelewa dhana kwa urahisi zaidi kuliko maneno pekee.

Vinasaidia kumbukumbu ya muda mrefu kwa sababu mtoto anakumbuka alichokiona na kushika.

Pia, vifaa vya kielelezo huondoa dhana za kubahatisha kwa kuwa vinaonyesha ukweli wa jambo.

8. Taja hatua nne za kumfundisha mtoto kutafsiri sentensi kutoka Kiswahili hadi lugha ya nyumbani.

Hatua ya kwanza ni mwalimu kusoma au kuandika sentensi rahisi kwa Kiswahili.

Hatua ya pili ni mtoto kuisoma na kutambua maneno muhimu kwenye sentensi hiyo.

Hatua ya tatu ni mtoto kutafuta maana ya maneno hayo kwa lugha yake ya nyumbani.

Hatua ya nne ni mtoto kuandika au kusema tafsiri kamili ya sentensi kwa lugha yake ya nyumbani huku mwalimu akihakikisha usahihi.

9. Fafanua mbinu nne za kumfundisha mtoto kutambua vipengele vya sentensi (kitenzi, kitenzi kiambishi, kitenzi kitenzi).

Mbinu ya kwanza ni kutumia mifano ya sentensi rahisi na kuonyesha sehemu ya kitenzi. Mfano: "Ninaenda shuleni."

Mbinu ya pili ni kugawanya sentensi na kuwaeleza watoto kazi ya kila kipengele.

Mbinu ya tatu ni kutumia rangi tofauti kuandika vipengele vya sentensi kwenye ubao ili mtoto aone tofauti.

Mbinu ya nne ni kuendesha mazoezi ya kikundi ambapo watoto huchambua sentensi na kubainisha vipengele vyake.

10. Eleza njia nne za kumfundisha mtoto kuandika maelezo mafupi kwa kutumia picha na maneno.

Njia ya kwanza ni kumpa mtoto picha moja na maneno machache, kisha kumwomba aunganishe maneno hayo kuandika sentensi.

Njia ya pili ni kutumia picha mfululizo (kama katuni) na kuwaomba watoto kuandika sentensi zinazofafanua matukio.

Njia ya tatu ni kumwongoza mtoto kwa kuuliza maswali kama vile "Picha inaonyesha nani?" au "Anafanya nini?" kisha mtoto aandike majibu hayo kama sentensi.

Njia ya nne ni kumpa nafasi ya kushirikiana na wenzake kuandika maelezo kwa pamoja, kisha kila mmoja aandike toleo lake binafsi.

SEHEMU B (Alama 30)

11. Fafanua changamoto tano zinazokumba watoto wanapojifunza Kiswahili kama lugha ya pili.

Kwanza, changamoto kubwa ni utofauti wa lugha ya nyumbani. Watoto wengi huwa tayari wana lugha ya kwanza (mfano Kisukuma, Kihaya, Kichaga) ambayo imejengeka kichwani mwao. Wanapojifunza Kiswahili, huchanganya msamiati au miundo ya lugha ya kwanza na ya pili. Mfano, mtoto anaweza kusema “naenda shula” badala ya “naenda shule” kwa sababu anatumia muundo wa lugha ya mama.

Pili, ni upungufu wa msamiati. Watoto wanapojifunza lugha mpya, hukosa maneno ya kutosha kujieleza vizuri. Wanaweza kujua neno moja tu lakini wakashindwa kulitumia katika sentensi ndefu. Hii hupelekea kukatisha tamaa au kunyamaza wanapohitajika kuzungumza.

Tatu, ni ugumu wa matamshi. Baadhi ya sauti katika Kiswahili hazipo kwenye lugha za nyumbani, mfano “r” na “l”. Hii hufanya watoto wengine wasitamke kwa usahihi, na mara nyingine huchekwa na wenzao na kupoteza ujasiri.

Nne, mazingira yasiyosaidia. Iwapo nyumbani watoto wanatumia lugha ya mama pekee, nafasi ya kutumia Kiswahili huwa ndogo. Hii huchelewesha uelewa kwa sababu wanakosa mazoezi ya mara kwa mara nje ya shule.

Tano, ni hofu na aibu. Watoto wengine huogopa kujaribu kuzungumza Kiswahili wakihihi watakosea. Hii hufanya wasiwe na mazoezi ya kutosha ya mazungumzo, na maendeleo yao yakawa ya polepole.

12. Eleza faida tano za kufundisha mtoto kutumia vitabu vya hadithi ili kukuza stadi za lugha.

Faida ya kwanza ni kukuza msamiati. Vitabu vya hadithi huwa na maneno mapya ambayo mtoto hajawahi kuyasikia darasani. Kadri anavyosoma hadithi nyingi, ndivyo anavyoongeza hazina ya msamiati wa Kiswahili.

Faida ya pili ni kuboresha uelewa wa kusoma. Kupitia hadithi, mtoto anajifunza kuunganisha maandishi na maana yake, na anapata uzoefu wa kuelewa ujumbe wa maandiko kwa ufasaha.

Faida ya tatu ni kukuza stadi ya mazungumzo. Baada ya kusoma hadithi, watoto hujadili yaliyomo. Hii huwasaidia kujifunza kueleza mawazo yao kwa Kiswahili kilicho sahihi.

Faida ya nne ni kukuza ubunifu na fikra. Hadithi mara nyingi hubeba mafunzo, tamaduni na maadili. Watoto hujifunza kufikiria nje ya mazoea na hata kutunga hadithi zao wenyewe.

Faida ya tano ni kujenga hamasa ya kusoma. Hadithi za kitoto huwa na matukio ya kuisimua, picha, au wahusika wa kuchekesha. Hii humfanya mtoto avutiwe na kusoma zaidi, na hivyo kujenga tabia ya kupenda kusoma kwa maisha yake yote.

13. Taja hatua tano za kumfundisha mtoto kuandika barua fupi ya kirafiki.

Hatua ya kwanza ni mwalimu kueleza maana ya barua ya kirafiki. Anafafanua kwamba barua ya kirafiki ni maandishi ya mawasiliano kati ya marafiki kwa lengo la kuwasiliana habari au salamu.

Hatua ya pili ni kumfundisha mtoto mpangilio wa barua ya kirafiki. Mwalimu anaonyesha vipengele muhimu kama anuani, tarehe, salamu ya mwanzo, ujumbe wa barua na salamu ya mwisho.

Hatua ya tatu ni kumpa mfano wa barua rahisi. Mwalimu anaandika barua mfano ubao ikimwambia rafiki habari za shule au michezo, kisha anaeleza kila sehemu kwa undani.

Hatua ya nne ni kumwomba mtoto aandike barua yake mwenyewe. Anaweza kuandikia rafiki kuhusu tukio la shuleni au jambo alilolipenda. Wakati huu mwalimu anamsaidia kwa kumrekebisha lugha na uandishi.

Hatua ya tano ni kutoa nafasi ya watoto kubadilishana barua zao. Wanafunzi wakisoma barua za wenzao, wanajifunza mitindo tofauti ya uandishi na wanaona kwamba mawasiliano ya maandishi ni njia muhimu ya kushirikiana.

SEHEMU C (Alama 30)

14. Eleza hatua tano za kumfundisha mtoto kuandika herufi “i” kwa kutumia mbinu ya mfano.

Hatua ya kwanza ni mwalimu kuchora herufi "i" kubwa na ndogo kwenye ubao au kwenye bango. Anaonyesha mfano halisi wa jinsi herufi hiyo inavyoonekana.

Hatua ya pili ni kueleza hatua za kuiandika. Mfano, “Anza na mstari wima kutoka juu kwenda chini, kisha weka nukta ndogo juu yake.” Anaonyesha taratibu hatua hizi mbele ya watoto.

Hatua ya tatu ni mwalimu kuandika herufi "i" mara kadhaa huku watoto wakitazama, ili wapate picha kamili ya mtindo wa kuandika.

Hatua ya nne ni watoto kujaribu kuandika kwenye hewa au kwenye mchanga ili wajifunze mwendo wa mkono kabla ya kutumia kalamu.

Hatua ya tano ni kuwapa watoto karatasi au mabuku na kuwaongoza kuandika "i" kwa kujirudia. Mwalimu hukagua na kurekebisha makosa yao hadi wafanikiwe.

15. Bainisha faida tano za kutumia michezo ya kielelezo katika ufundishaji wa Kiswahili.

Faida ya kwanza ni kwamba michezo ya kielelezo hufanya somo kuwa la kuvutia. Watoto wanapojifunza kwa njia ya kucheza, hupata furaha na hivyo hujifunza haraka zaidi.

Faida ya pili ni kusaidia watoto kuelewa dhana ngumu. Mfano, michezo ya kuonyesha majina ya vitu huondoa utata wa maneno mapya.

Faida ya tatu ni kujenga mshirikiano. Watoto wanaposhiriki michezo kwa pamoja, hujifunza kushirikiana na kuwasiliana kwa Kiswahili wakiwa na wenzake.

Faida ya nne ni kuimarisha kumbukumbu. Michezo hufanya watoto wakumbuke zaidi maneno na sentensi kwa sababu yameambatanishwa na tukio la kufurahisha.

Faida ya tano ni kukuza ujasiri wa kuzungumza. Kupitia michezo, watoto hutamka maneno hadharani bila woga, na hii huimarisha uwezo wao wa mawasiliano ya Kiswahili.

16. Fafanua hatua tano za kumfundisha mtoto kutamka maneno yenye silabi tatu kwa kutumia mbinu ya onesho.

Hatua ya kwanza ni kuchagua neno rahisi lenye silabi tatu, mfano "kitabu". Mwalimu hulitamka kwa sauti ya wazi na kuligawa katika silabi: "ki-ta-bu".

Hatua ya pili ni mwalimu kuandika neno hilo kwenye ubao na kuligawanya kwa mstari ili mtoto aone mgawanyiko wa silabi.

Hatua ya tatu ni mtoto kurudia neno hilo kwa sauti akiongozwa na mwalimu. Anaweza kugonga meza au kupiga makofi kila silabi inapotamkwa.

Hatua ya nne ni kuwatumia watoto wengine kutamka maneno yenye silabi tatu tofauti, kama vile "shule", "rafiki", "kalamu". Hii huonyesha utekelezaji katika maneno mengi zaidi.

Hatua ya tano ni kufanya mazoezi ya kikundi ambapo watoto wote wanarudia maneno haya kwa pamoja, kisha mmoja mmoja. Mwalimu huhakikisha kila mtoto anatamka ipasavyo na kurekebisha makosa.